

Av: Inger Eide Robertson,
KoRus-Stavanger

Ungdata er et standardisert spørreskjemakonsept som tilbys kommuner som ønsker å kartlegge hva ungdom i kommunen gjør og hvordan de har det. Mange kommuner har et behov for å få en bedre oversikt over oppvekstsituasjonen lokalt, og ønsker å bruke denne kunnskapen inn i den løpende planleggings- og beslutningsprosessen. Dette nye konseptet er resultatet av et samarbeidsprosjekt mellom flere kompetansesentre rus, KS og NOVA.

UNGDATA – Ungdomsundersøkelse med kommunal/lokal forankring og nasjonal rekkevidde

Introduksjon

I 2010 gjennomførte 17 kommuner i Rogaland en felles ungdomsundersøkelse. Dette var en kartlegging av forskjellige sider ved ungdoms oppvekst og levekår, med et bredere tematisk omfang enn tidligere ungdomsundersøkelser kommuner i regionen hadde benyttet. Ungdomsskoleelever, samt noen fra videregående skole, svarte på en rekke spørsmål omkring deres forhold til skole, venner og foreldre, fritid, erfaring med bruk av alkohol, illegale rusmidler og tobakk, konflikter, vold og regelbrudd, matvaner og psykisk helse mm.

Denne gjennomføringen var et pilotprosjekt med utgangspunkt i et samarbeids-

prosjekt mellom Kommunesektorens interesse og arbeidsgiverorganisasjon (KS), Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA), Kompetansesentre- rus i region vest (Stavanger og Bergen) Kompetansesentre rus - region øst og region Midt-Norge. Finansiering var fra Helsedirektoratet, Barne- og likestillingsdepartementet og Justisdepartementet. SLT-nettverket i Rogaland var også en sterk pådriver for denne prosessen. Det nye konseptet går under navnet «Ungdata».

I denne artikkelen vil det bli gitt en presentasjon av bakgrunnen for Ungdata, samt konseptets utforming og struktur. Se også på Ungdatas egne nettsider, www.ungdata.no. I andre del av artik-

kelen vil hensikten med ungdomsundersøkelser som både verktøy og kunnskapsgrunnlag i samhandling med kommunene og deres arbeid, presenteres og drøftes. Her vil det løftes frem at ungdomsundersøkelser kan være noe mer enn «bare» en kartlegging som resulterer i en rapport på svarfordelinger. Gjennom hele artikkelen vil enkelte resultater fra undersøkelsen bli presentert i blå tekstbokser¹.

I ungdomsundersøkelsen deltok til sammen 5058 elever fra ungdomsskolen, og 568 elever fra videregående skole. Det er en jevn kjønnsfordeling i utvalget. Svarprosenten ligger mellom 54 % og 90 %, hvorav 9 kommuner har en svarprosent på 80 % eller mer, en kommune har 53 %, og de resterende 5 ligger rundt 75 %.

Bakgrunn for Ungdata

Flere av de regionale ruskompetansesentraene har en lang historie med å utføre spørreskjemabaserte ungdomsundersøkelser for lokalsamfunn og kommuner. Mange kommuner har også på egen hånd gjennomført ungdomsundersøkelser. Flere av kommunene i Rogaland har over lenger tid diskutert innenfor sine nettverk et behov for å en felles ungdoms-

dersøkelse. NOVA og tidligere Program for ungdomsforskning (Ungforsk), har en tilsvarende lang historie som går tilbake helt til 1980-tallet.

Disse undersøkelsene har alle hatt en komponent knyttet til ungdoms bruk av rusmidler, tobakk og til ulike former for kriminell- og antisosial atferd som vold og mobbing. I tillegg har undersøkelsene i varierende grad dekket ulike sider ved de unges livsstil og livssituasjon.

Resultatene viser at 50 % av ungdommene i ungdomsskolen aldri har brukt noen form for alkohol, og 25 % opplyser at de bare har smakt noen få ganger. Blant elevene på videregående viser svarfordelingen på sammen spørsmål henholdsvis 14 % på begge svaralternativene. 4 % av ungdomsskoleelevene og 9 % av elevene ved videregående røyker daglig, 80 % av ungdomsskoleelevene har aldri røykt og 60 % av elevene ved videregående har aldri røykt.

Ett av problemene har vært at hver av de institusjonene som har utført slike undersøkelser for kommuner, har brukt egenkomponerte spørreskjemaer. Disse har i tillegg i noen grad variert fra undersøkelse til undersøkelse. Videre har undersøkelsene foregått nokså tilfeldig og oftest basert på forespørsler fra enkeltkommuner. Konsekvensen er at muligheten til å sammenlikne på tvers av de enkelte undersøkelsene er begrenset. Dette reduserer også den verdien disse dataene har når det gjelder muligheter til å trekke mer generelle konklusjoner – eller til å skaffe seg en oversikt over hvordan situasjonen for ungdom er på landsbasis.

1 Presentasjonene i tekstboksene er basert på resultatene fra 15 små og mellomstore kommuner i Rogaland, gjennomført i samarbeid med den enkelte kommune og Korus-Stavanger. Gjennomføringen ble gjort i løpet av april 2011. Listet opp fra minste til største i forhold til utvalgstørrelser (prosent i parentes angir utvalgsprosent i forhold til totalen), gjelder dette: Forsand (0,9%), Hjelmeland (1,0%), Sokndal (1,8%), Lund (2,3%), Suldal (2,5%), Rennesøy (2,8%), Strand (6,4%), Sauda (6,7%), Gjesdal (7,2%), Tysvær (7,4%), Time (10,4%), Randaberg (10,7%), Hå (11,4%), Klepp (11,6%), Sola (16,9%).

Store datamengder er samlet inn uten at dette har foregått etter noen koordinert plan som kan bidra til å heve både kvaliteten og nytteverdien til dataene. Med en bedre samordning vil derfor verdien av dataene både for lokale brukere og for nasjonale forskningsformål øke. Framfor alt gir en mer samordnet innsamling av lokale data de enkelte kommunene bedre muligheter til å sammenlikne sine resultater med andre kommuner.

Ungdata er derfor utvikla som et felles design for lokalt baserte eller kommunale ungdomsundersøkelser. Alle undersøkelser skal knyttes opp til en felles database slik at kommuner på en enkel måte kan sammenlikne sine data med andre kommuner.

Målsetting

Ungdata er et standardisert spørreskjema-konsept som tilbyr kommuner som ønsker å kartlegge hva ungdom i kommunen gjør og hvordan de har det. Mange kommuner har et behov for å få en bedre oversikt over oppvekstsituasjonen lokalt. De ønsker å bruke denne kunnskapen inn i den løpende planleggings- og beslutningsprosessen. Kvantitativt empiriske undersøkelser er en enkel og god metode for å få fram nødvendig og systematisert kunnskap om ungdommens situasjon i den enkelte kommunen. Også på et mer overordnet nasjonalt nivå er denne typen data av stor verdi. Det gir muligheter både til å følge endringer over tid, og til å trekke mer generelle slutninger om ungdoms levekår og oppvekstsituasjon. Ungdata inneholder en serie av spørsmål beregnet på ungdom i aldersgruppen fra 13 år og oppover. Temaene spenner fra skole, familie og fritidsaktiviteter til rus og kriminalitet.

I det nye skjema blir ungdommen bedt om å svare på hvorvidt de trives på skolen. Svaralternativene er «ja, svært godt», «ja, nokså godt», «nei, nokså dårlig» og «nei, svært dårlig». I det samlede snitt blant alle kommunene som var med i denne kartleggingen, svarer 90 % av ungdommene at de trives svært godt eller nokså godt. Elevene blir også spurt om hvorvidt de opplever seg utsatt for plaging, trusler eller utfrysing av andre unger på skolen eller i fritiden. 10 % av ungdomsskoleelevene rapporterer at de utsettes for dette en gang i måneden eller oftere.

Praktisk løsning

Gjennom Kommuneforlaget har Ungdata utviklet et opplegg for datainnsamling og presentasjon av resultater, som gjøre det mulig for kommuner som deltar å få tilgang til enkel rapportering av resultater fra egen undersøkelse, samt sammenlikne seg med andre kommuner som har deltatt gjennom en web-portal. Opplegget er laget etter mal fra www.bedrekommune.no. Kommuneforlaget står for den tekniske gjennomføringen av undersøkelsen og tilbyr blant annet støttetjenester for kommuner som deltar i Ungdata.

Hver enkelt kommune må – før de gjennomfører en undersøkelse – inngå avtale om samarbeid, enten med et av ruskompetansesentraene eller med Forskningsinstituttet NOVA. Kommuner kan også inngå mer omfattende avtaler om utarbeiding og skrivning av rapporter.

De undersøkelsene som gjennomføres, er å betrakte som en undersøkelse gjennomført av ett av ruskompetansesentrene, eller som en NOVA-undersøkelse, ettersom disse er faglig ansvarlig for undersøkelsen. Det er derfor også, etter nærmere avtale med den enkelte kommunen, enten ett av ruskompetansesentrene eller NOVA som eier dataene.

Når det gjennomføres undersøkelser, vil dataene legges inn i en database. Oppdragsgiver kan i noen tilfeller få tilgang til utvalgte data fra sin kommune. Dette må avtales i hvert enkelt tilfelle.

Verktøyet kommunene vil bruke

Ungdata samarbeider med Kommuneforlaget slik at verktøyet som er utviklet for bedrekommune.no også vil bli brukt for Ungdata. Dette er et brukervennlig planleggingsverktøy som mange kommuner allerede er fortrolige med. Kommuneforlaget (som er heleid av KS) har utviklet en felles portal (bedrekommune.no) som flertallet av norske kommuner abonnerer på. Her ligger det inne mer enn 20 ulike brukerundersøkelser – fra barnehage til eldreomsorg. Via Ungdata får kommunen også tilgang til å ta ut rapporter og administrere ungdomsundersøkelsen på samme vis.

Funksjoner i løsningen

- » Web-baserte spørreundersøkelser for å kartlegge ungdoms oppvekstvilkår i den enkelte kommune. Det er også mulig å bruke papirbaserte spørreskjemaer.
- » Mulighet for å legge data rett inn i systemet.
- » Mulighet til å hente ut standard rapporter og rådata (etter avtale med NOVA/ kompetansesentrene) fra systemet
- » Få kunnskap om den enkeltes kom-

munes prestasjoner, resultater og utfordringer.

- » Få kunnskap som gir grunnlag for å iverksette mer treffsikre tiltak.
- » Gi kommunene tilgang til å se aggregerte data.

Pilot-utprøving av dataløsningen ble som nevnt innledningsvis, gjennomført i 17 kommuner i Rogaland. Etter hvert er det kommet flere til, og frem til skrivende stund er det gjennomført undersøkelser i 3 kommuner i Trøndelag, 9 kommuner på Østlandet og en kommune på Sørlandet. Erfaringene så langt er at dette er en brukervennlig og effektiv måte å gjennomføre undersøkelser på både når det gjelder tid og kostnader. Det er utviklet standard avtaler, info-materiell og prosessbeskrivelser for både kommuner og for Korus' ene. Dette frigjør tid til å jobbe med resultater og videre bruk inn i kommunens plan- og utviklingsarbeid.

Hvorfor ungdomsundersøkelser?

En kartlegging av ungdoms rusvaner/ erfaringer, røykevaner, bruk av fritid, skoletrivsel og annet, det vil si, kartlegging av ungdoms oppvekst og levekår, anses som et viktig kunnskapsgrunnlag for kommunenes plan- og utviklingsarbeid, samt utforming av barn/ungdomspolitiske retningslinjer. Statlige og kommunale myndigheter skal tilrettelegge og forfølge ulike målsettinger, og barn/ ungdom skal også gis mulighet til innflytelse på egen situasjon. Videre legges det stadig større vekt på betydningen av samhandling mellom forskjellige involverte enheter, både på det kommunale og regionale nivå. For ivareta dette på en god måte er ungdomsundersøkelser en av flere viktige kilder til et felles kunnskapsgrunnlag. Vår erfaring er at når

kommunene selv tar initiativet og ansvaret til gjennomføring av ungdomsundersøkelser, genereres tverrfaglige prosesser. Representanter fra kommuner uttrykker gjerne at det er viktig å kunne anvende ungdomsundersøkelsen som verktøy til å få i gang tverrfaglige samhandlingsprosesser. Det anses som viktig å få et bredt bilde av ungdoms liv og tanke, slik at ulike faggrupper skal kunne finne emner som angår dem og dermed få et eierforhold til en felles prosess. Gjennom dette er det mulig å bruke resultatene som utviklingsredskap i det lokale tverrfaglige oppvekstarbeidet, hvilket også er i tråd med det man kan lese i St.meld. nr. 39 (2001-2002): **Oppvekst- og levekår for barn og ungdom i Norge, avsnitt 3.2, at:**

«Barn og ungdoms oppvekstvilkår påvirkes i stor grad av kommunale beslutninger og gjennom kommunale tilbud og tjenester. Virkemidler og tjenestetilbudet til barn og unge varierer kommuner imellom. Dels kommer dette av ulik satsing og ulike behov, men viktig er også spørsmålet om hvordan kommunen klarer å samordne sine tilbud og tjenester, og dermed utnytte ressursene bedre. Å styrke og videreutvikle det tverretatlige samarbeidet, slik at hensynet til barn og unge blir satt klarere på dagsorden, er et viktig mål. Når barn og ungdom settes i sentrum, må de organisatoriske løsningene som kommunene velger formes ut fra hva som er best for barn og ungdom.»

På spørsmål om hvorvidt ungdommene har vært med i noen organisasjon, klubb, lag eller forening etter at de fylte 10 år, svare 63 % at de er med nå, og 24 % at de har vært med tidligere.

Ungdommen blir bedt om å krysse av for hvor mange ganger de i løpet av siste måned har vært med på ulike aktiviteter. Blant de oppnevnte aktiviteter, driver 62 % av ungdommen idrett en gang i måneden eller mer, 45 % går på en fritidsklubb eller lignende en gang i måneden eller mer, og 31 % går i en religiøs forening en gang i måneden eller mer.

Ungdomsundersøkelser kan være et godt redskap, ikke bare til å forstå ungdoms situasjon, men og til å skaffe oppmerksomhet om ungdom og til å få i gang gode utviklingsprosesser sammen med ungdom, foreldre, skole, nærmiljø, kommunal instanser m.fl. Videre kan man med utgangspunktet i resultatene fra ungdomsundersøkelser nyansere den offentlige debatt knyttet opp mot ungdomsliv. Gitt punktvis kan man:

- » Får oppmerksomhet i media
  - Kan stimulere en offentlig debatt om barns og unges oppvekstforhold
- » Presentasjon av resultatene til foreldre/foreldremøter
  - Ofte flere hundre til stede på foreldremøter
- » Anledning til å mobilisere sivilt engasjement
- » Anledning til å ta opp temaer i samfunnsfagundervisning, i elevrådsarbeid og ungdomsråd
- » Gir kunnskap – og stimulerer medvirkning - som det er viktig å ta med inn i kommunens planarbeid.

- » Legge til rette for dialog mellom foreldre – barn, lærere – elever, foreldre – skole, osv.

I skjemaet er det en noen spørsmål omkring foreldrerelasjon, involvering og hjemmeregler. Vi vet fra tidligere undersøkelser at det er statistisk sammenheng mellom ungdommens erfaring med bruk av alkohol og hjemmeregler. På spørsmål om avtalte tider man må være hjemme om kvelden, svarer bare 8 % at de kan komme hjem når de selv vil. Blant de som kan komme hjem når de selv ønsker, finner vi en større prosentandel som bruker alkohol 1-3 ganger i måneden eller oftere, enn blant de ungdommene som har faste avtaler om når de må komme hjem om kvelden.

Ungdomsundersøkelse som grunnlag for samhandling

Kompetansesenteret i Stavanger har lang erfaring med gjennomføring og bruk av ungdomsundersøkelser. Flere av Rogalands kommuner har siden 1990 samarbeidet med kompetansesenteret om gjennomføring av ungdomsundersøkelser hvert andre, eller tredje år.

Som kompetansesenter er en av våre viktigste/fremste oppgaver å bistå kommuner etter behov med kunnskapsformidling og implementering av statlige satsningsområder. Vi ser at samarbeide med kommuner om gjennomføring av ungdomsundersøkelse og den videre benyttelse av resultatene, muliggjør å ivareta nettopp dette på en god måte. En kartlegging fordrer samhandling mellom

ansvarlige aktører gjennom planlegging av gjennomføring og den videre bruk. En ungdomsundersøkelse er ikke bare et mål i seg selv, men også et middel til å bruke resultatene inn i beslutningsprosessene i forhold til det rusforebyggende arbeidet. Både i forhold til vurdering/reflektering rundt eksisterende tiltak, samt der hvor det eventuelt vurderes å sette inn nye.

I vårt oppdragsbrev fra Helsedirektoratet heter det at vi skal sikre ivaretagelse, oppbygging og formidling av rusfaglig kompetanse. Gjennom bearbeiding av resultatene fra ungdomsundersøkelsene, med alt fra analyser og rapportskrivning, presentasjoner, artikler av forskjellige formater, samt foredrag, opparbeides det kunnskap og kompetanse som man tar med inn i samarbeidsrelasjoner med kommunene.

Fylkeskommunen og folkehelsearbeid

Fra 1. januar 2010 har fylkeskommunen lovpålagte oppgaver i folkehelsearbeidet. Med den nye loven får fylkeskommunene blant annet ansvar for å ha nødvendig oversikt over helsetilstand og påvirkningsfaktorer som har betydning for folkehelsearbeidet i fylkeskommunen og kommunene i fylket. Videre heter det at fylkeskommunene i større grad skal inkluderer rusforebyggende arbeid som en del av sitt arbeid på folkehelseområdet, og kompetansesentrene vil bli involvert i å bidra til kompetanseutvikling som en del av dette arbeidet.

Ungdommen blir bedt om å opplyse om hvor ofte de spiser frokost, lunch, middag sammen med familie, middag alene og kveldsmat. 71 % av ungdomsskoleelevene krysser av for at de spiser frokost hver dag, og 55 % av elevene ved videregående krysser av for det sammen. Frokosten er dermed det måltidet som flest inntar hver dag. 62 % av alle de spurte opplyser at de spiser lunch hver dag. På dette spørsmålet er svarprosenten lik for både ungdomsskolene og videregående skole. Når det gjelder å spise middag sammen med familien, svarer 60 % av ungdomsskoleelevene at de gjør dette hver dag, og 45 % av elevene ved videregående svarer det samme.

Data- og kunnskapsgrunnlaget i Ungdata gir muligheter og forutsetninger for fylkeskommunen til å få oversikt over helsetilstand og påvirkningsfaktorer, slik vi ser det. Videre tenker vi at gjennom vårt samarbeid med, og innsatser i kommunene, er det opparbeidet både nyttig kompetanse og fag- nettverk som kan være en brobygger mellom kommuner og fylkeskommunene. Samarbeidet med kommunene om gjennomføring og bruk av ungdomsundersøkelser gir innsikt i en del av alt det arbeidet og innsatsene som gjøres ute i kommunen. Dette kan bidra til, og samordning av innsatser og tiltak, samt skape en mer helhetlig ramme rundt det forebyggende arbeidet. Men det skal også her understrekes at Ungdata ikke er utfyllende, men må også sammenstilles med andre datakilder.

Til slutt ønsker jeg å gjengi avkortet svar fra Helse- og omsorgsministeren Anne-

Grethe Strøm-Erichsen på spørsmål fra Bård Hoksrud (Helse- og omsorgsdepartementet; svar til stortinget (2010). Spørsmål nr. 323):

– Kan statsråden redegjøre for hvilke forebyggende tiltak regjeringen har iverksatt i forhold til forebyggende arbeid for å redusere alkoholforbruket blant barn og unge, og hvilke nye tiltak ser statsråden for seg at man vil iverksette for å redusere bruken av alkohol hos denne gruppen?

– Det er behov for bedre data på kommunalt nivå for å kunne føre et systematisk arbeid på rusområdet. Helsedirektoratet har etablert et samarbeid med forskningsstiftelsen NOVA og KS om standardisering av lokale ungdomsundersøkelser kalt Ungdata. «Ungdata» er et utviklingsarbeid for å etablere en web-basert løsning av standardiserte ungdomsundersøkelser som et samarbeid mellom KS, Kommuneforlaget og NOVA. Dette vil kunne gi oss sammenliknbare data på kommunalt, regionalt og nasjonalt nivå. Rapportens formål er å tilby kommunene veiledning i hvordan de kan kartlegge rusmiddelsituasjonen lokalt, slik at disse kartleggingene gjøres på samme måte. En mer enhetlig måte å kartlegge rusmiddelsituasjonen på vil kunne føre til et mer enhetlig bilde av rusmiddelsituasjonen i kommunene. Dette vil også gjøre det lettere å se utviklingen over tid i egen kommune, samt sammenligne situasjonen i egen kommune med situasjonen i lignende kommuner.

Om forfatteren:

Inger Eide Robertson, rådgiver/sosiolog. Arbeider innenfor forebygging og tidlig intervensjon, og med hovedansvar for ungdomsundersøkelser og annen kartlegging.

Referanse:

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. Samlet oversikt (2011). Satsing på barn og ungdom. Regjeringens mål og innsatsområder i statsbudsjettet 2011

St.meld. nr. 39 (2001-2002): Oppvekst- og levekår for barn og ungdom i Norge

www.ungdata.no

Helse- og omsorgsdepartementet – regjering.no

